

Revoluce nebo evoluce – cesta uchem jehly

Publikováno: 14. 10. 2012

Naše civilizace je nesmírně bohatá a mocná. Postupně ovládla na mnoha úrovních a mnoha způsoby celý svět. Svým poznáním pronikáme do stále jemnějších souvislostí pozemského i vesmírného bytí. Technika nám dává netušené možnosti. Evropský či euro-americký člověk se cítí být hrdým pánem světů. A přesto! Neměli bychom na prahu třetího tisíciletí napsat spíše „cítí“? Nové století začalo vpravdě podivně. Jako by nám živly, podrobená hmota, ponížené národy a kultury a vposledku i naše vlastní zraněná a hladovějící duše začaly ukazovat, zač je toho loket.

Člověk svým vědomím a svou vůlí nenávratně zasáhl do přirozeného a moudrého řádu světa a následky jeho činů postupně zrají v neblahé plody, které – jak se zdá – na nás ve stále větší míře začínají dopadat. To vše platí v neposlední řadě i pro mezilidské vztahy a uspořádání společnosti. Je přirozené, že v takové situaci roste napětí a nervozita.

Jako by všechny principy moudré vlády založené na tradičních – možná odvěkých – hodnotách vzaly za své. Čím dál tím víc lidí cítí, že je něco zásadně špatně a že se něco musí stát. Jenže, kde jsou a jací by měli být vládcové budoucnosti?

Politický systém zrozený definitivně z vývojových zvrátů osmnáctého a devatenáctého století, založený výhradně na nízkých lidských vlastnostech a většinou se vysmívající tradičním morálním a duchovním hodnotám (byť často ještě za zády) se zdá být poměrně rezistentní. Jestliže někteří současní politici hovoří o tradičních či konzervativních hodnotách, pak jde o nebezpečnou iluzi, anebo o jejich účelové zneužití. Většina lidí totiž stále zřetelněji cítí, že něco není zásadně v pořádku, a proto slyší na řeči o návratu k tradici. Poslední politické události v naší zemi ukazují stále jasněji prázdnotu i sílu současného politického uspořádání. Pomocí peněz, moci a nebo sexu lze zjevně zkorumpovat téměř kohokoli. Tyto tři pilíře jsou základními motivy mediálního života moderních pseudoelit, které pak tyto své pseudohodnoty prostřednictvím sdělovacích prostředků a vlastním příkladem přenášejí na široké vrstvy obyvatelstva. O tom všem bylo již napsáno mnoho. Ti, kdo naznačené problémy začínají vnímat, však jsou proti tomu zatím většinou zcela bezmocní. Potíž je v tom, že zatímco na popisu problémů se většinou shodnou, zásadně se rozcházejí v návrzích možných řešení. Každý vychází ze svých ideálů, hodnot a výchovy, kterou prošel. Způsob vnímání skutečnosti již dávno není jednotný.

Černobílé vrány

Co s tím? Jedním z možných východisek by mohl být společný zápas za práva občanské společnosti a za svobodu vzdělávání. Středověká práva vyhrazená univerzitám by se měla rozšířit na celé školství. Duchovní život, kultura, školství a náboženství nemohou a ani nesmí být tržní. Je třeba vést hluboké rozhovory o tom, jak věci jsou a mají být, a začít měnit atmosféru zdola. V pluralitní a multikulturní společnosti to jistě není lehké, ale možné to je. Takto otevřený prostor by se mohl stát místem rozhovorů, do kterých nebudeme vstupovat s hotovými koncepty a neměnnými názory. Naučit se naslouchat a v rozhovoru se snažit pochopit různé

aspekty či úhly pohledu na společný problém je skutečnou výzvou doby. V každém z nás přirozeně straší celá řada předsudků a zdánlivě objektivních a ověřených pravd. V dnešním rozrůzněném a rychle se měnícím světě nás ovšem neustále neodvratně někdo znejistňuje se svým odlišným vnímáním skutečnosti nebo zprávami o realitě, která naší zkušenosti odporuje anebo ji překračuje.

Obrazně řečeno patří k naší běžné středoevropské zkušenosti, že vrány a havrani jsou černí či šedí a že bílá vrána je vzácnost téměř neexistující. Byly doby, kdy o této skutečnosti nikdo nepochyboval a ani ho asi nenapadlo, že by to mohlo být jinak. Dnes se nám každou chvíli může stát, že kdosi přijede a bude vyprávět, že jsou končiny, kde žijí vrány černobílé (*Corvus albus* v Africe). A tak nás upozornit, že naše zkušenost není absolutní. Lidstvo se dlouho chovalo, jako by to, co neodpovídá jeho vlastní zkušenosti, neexistovalo. Tato zdánlivá jistota se dnes rozpadá v prach. Skutečná budoucnost může přijít jen z nové otevřenosti a nepředpojatosti. Musíme se naučit žít s možností nečekaných zpráv o černobílých vránách.

Chaos jako šance?

Rozpad starých struktur v sobě skrývá určité nebezpečí. Může se totiž stát, že místo příčin budeme zkratkovitě řešit následky. Zdánlivě tak tu a tam něco vyřešíme či oddálíme, ale pravděpodobně tak zároveň zvětšíme problémy, které nastanou v budoucnosti. V každém z nás dřímají netušené síly, které dokáží změnit svět. Živá tvořivost a iniciativa by měly být vnímány jako něco posvátného. Všude tam, kde se lidé probouzejí k odpovědnosti a spolupráci, svítá budoucnost, která je jiná, než by byla budoucnost oživené mrtvoly starého světa. Každá doba a každá nová situace potřebuje sobě přiměřený přístup. Život sám ukáže plodnost myšlenek a přístupů, jen je třeba jednat – chaos je šance, pokud se z nás stanou krystalizační body nového řádu.

Když zakladatel antroposofie Rudolf Steiner ve dvacátých letech dvacátého století hovořil o trojčlennosti sociálního organismu, zdůrazňoval, že nejde o model, který by bylo možno aplikovat, nýbrž že jde o popis zákonitostí, odečtených z podstaty moderní společnosti. Má-li nastat pozitivní změna, pak podle něho musí dojít k ozdravení a harmonizování poměru mezi hospodářstvím, politikou a kulturou. Každá z těchto tří částí sociálního organismu má svůj specifický a nezastupitelný úkol a každá z nich potřebuje ke svému zdravému rozvoji v rámci celku určité podmínky. V chaotických poměrech po konci první světové války, tak jako vždy po velkých dějinných zvratech, byla určitá šance, že by se politickým zásahem nově vymezily mantinely, a tím se změnila celospolečenská nálada. Poměry v meziválečném Československu jsou toho do jisté míry dokladem. Dnes je stále zřetelnější, že tudy cesta nepovede. Pokusy zvolit ve volbách alternativu krachují. Řešení patrně není nahradit staré elity novými, nýbrž je třeba otevřít svobodný prostor, ze kterého nejprve nové elity mohou vyrůst. Všechny sociální otázky jsou proto zároveň otázkami pedagogickými. Mnoho záleží na tom, v jaké atmosféře děti vyrůstají a zda je výchova dokáže dovést až k bodu, na kterém se z ní stává svobodně uchopená a z vnitřní nutnosti chtěná sebevýchova.

Revoluce nebo evoluce

Rychlá a často násilná řešení nikam nevedou. Revoluce – tedy převrat způsobený radikalizovaným obyvatelstvem – i puč, nahrazující staré vládnoucí elity novými, vždy rychle vedou k podobným anebo ještě horším problémům. Revoluce je vždy

vystoupením proti následkům, a ne proti příčinám. Je živena iluzí, že zlo je někde venku – ve zlých lidech, cizincích, nevěřících, politicích, technice a podobně. Hovořili se dnes o tradičních hodnotách, ale pak je třeba se ptát, které to jsou. Chceme se vracet k pohanské, slovanské, východní anebo západní křesťanské tradici? Táhne nás to k ideálům národního obrození, nebo k vlastenectví první či druhé republiky? Jsme monarchisté, demokraté, socialisté, anebo dokonce fašisté či komunisté? Vlastenecké sny o národnostně, kulturně a nábožensky homogenním státě neukazují nikde reálnou cestu do budoucnosti. Mnohem spíše se v těchto snech probouzejí démoni minulosti, kteří v sobě stále ještě nesou nesmírný ničivý potenciál. Dnes je zřetelnější než kdy jindy, že místem nutných změn je především naše vlastní nitro. Multikulturní společnost není následkem nějakého spiknutí, nýbrž výsledkem dlouhého a jistě v mnohém strastiplného vývoje. Tento vývoj nás dovedl až k bodu, na kterém je každý povolán k tomu, aby se stal tvůrcem své vlastní kultury. Jestliže tak neučiníme a neotevřeme se našim bližním i vzdáleným, pak se multikulturní společnost v konečném důsledku rozpadne na společenství sebestředných egoistů, bojujících mezi sebou navzájem. Válka všech proti všem je tak neodvratným následkem přirozeného vývoje. Skutečné lidství je samo o sobě nadpřirozené (tedy přírodu přesahující) a člověk se mu postupně blíží jen tam, kde chápe, že se stává člověkem teprve v uchopení svého vývoje. Svobodné sebeurčení je onou úzkou branou vedoucí k životu. Jen tak mohou vzniknout nová životní společenství spřízněná volbou.

Nezměníme-li sami sebe, pak se může stát, že nás další dějinný zvrat o staré jistoty připraví a protáhne nás do nového světa uchem jehly nahé, slabé a bezmocné.

Starý svět se bude v nás i kolem nás nutným změnám jistě velmi bránit – jiná možnost, než povstat a odvážně převzít odpovědnost za správu svých vnitřních i vnějších věcí, ale tak jako tak není. Vybojujeme-li tento boj v sobě samých, pak se nutnost vnějších bojů postupně rozplyne.

Zdroj: Doplněná a rozšířená verze článku pro revue Prostor 90/91.